हि सोम्य ! मन" इति श्रुतिः विवरणं कोशशब्दे। अन्न-प्रकृतमुच्यतेऽस्मिन् "तत् कृतवचने" पा० मयट्। अन्न-प्रचुरे यज्ञादौ "अन्नमयोयज्ञ" इति सि०कौ०।

अन्नमल न०पु० अन्नस्य मलः किट्टः। निस्सारितरसभागभेदे (सिटि) इति ख्यातेऽन्नकिट्टे "वर्चस्कः मल" इति सि० कौ०। सुरायाञ्च "सुरा वै मलमन्नानां पुरीषं मलमुच्यते। तस्मात् ब्राह्मणराजन्यौ वैश्यश्च न सुरां पिबेदिति" प्रा०वि० स्मृतिः।

अन्नरस पु० अन्नस्य रसः सारांशः स्वादो वा। भुक्तस्य अन्नस्य सारांशे "सवा अयं पुरुषोऽन्नरस" इति श्रुतिः अपथ्यैः सह सम्भुक्ते व्याधिरन्नरसे यथेति" वै०। रसस्तु जठरा-नलेनान्नस्य परिपाकात् कश्चित् सारांशः। अन्नपाकशब्दे तद्विवरणम्। अन्नस्यास्वादे च।

अन्नविकार पु० अन्नस्य विकारः। शोणितादिषु सप्तसु धातुषु "प्रधानेन व्यपदेशाभवन्तीति" न्यायात् चरमधातावेवास्य प्रयोगोपाधित्वात् चरमे धातौ शुक्रे रा०नि०। शुक्रोत्पत्त्यर्थमेव हि क्रमशःशोणितादिपाकात्तस्य प्राधान्यम्। अत एव "अन्नाद्रेत" इति श्रुतौ अन्नतो रेतस उत्पत्तिर्दर्शिता सा च परम्परयैव।

अन्नाद त्रि० अन्नमत्तुं शक्नोति अद्-अण् उप०। अन्न-भोजनसामर्थ्यवति दीप्ताग्नौ। "अन्नवानन्नादोभवति य एवं विद्वानिति छा०उप०। "अन्नादः दीप्ताग्निरिति" भा०भा०। "त्विषिमानर्चितिमान् यशस्वी ब्रह्मवर्चस्व-न्नाद" इति कात्या० ३,३,५। अन्नभक्षके त्रि० "टिड्-ढाणञित्यादि" पा० सूत्रे आद्यन्तयोस्तद्धितसाहचर्यात् तद्धिताणन्तादेव ङीप् अन्यतोन, तेनातः स्त्रियां टाप्।

अन्नादिन् त्रि०अन्नमत्ति अद्-णिनि ६त०। अन्नभक्षके। "भैक्षेण वर्त्तयेन्नित्यं नैकान्नादी भवेद्व्रतीति" मनुः स्त्रियां ङीप्।

अन्नाद्य न० अन्नरूपमाद्यं भक्ष्यम्। अन्नरूपभक्ष्ये। "अग्नि-मन्नादमन्नाद्यायादधे" य०३,५,। अन्नमाद्यं यस्य। अन्न-प्रभृतौ त्रि०"अन्नाद्याय व्यूहध्वं सोमोराजा यमागमदिति" दत्तधावनमन्त्रः। "अन्नाद्येनोदकेन वा" इति मनुः।

अन्नायुस् त्रि० अन्नमायुर्जीवनसाधनमस्य। अन्नजीवने "स एषोऽन्नस्य ग्रहोयद्वायुरन्नायुर्वा एष यद्वायुरिति" ऐ० उप०। अन्नायुरन्ननिबन्धनायुरन्नजीवन इत्यर्थः।

अन्नावृध त्रि० अन्नं वर्द्धतेऽनेन वृध-करणे क्विप् ६त० पूर्व्व-पददीर्घः। अन्नवर्द्धके। "अत उत्वा पितुभृतोजनित्री-रन्नावृधं प्रतिचरन्त्यन्नैरिति ऋ० १०,१,४,।

अन्नाशन न० अन्नस्य विधानेन आशनम्। अन्नप्राशनार्थे।

अन्य त्रि० अन-अन्नादि० य। भिन्ने, सदृशे च। "उत्थितं दृढशेऽन्यच्च कबन्धेभ्यो न किञ्चनेति" रघुः। "शरीरेण समं नाशं सर्वमन्यद्धि गच्छति" हितो०। "अन्यदुच्छ्रुतं सत्यमन्यच्छास्त्रनियन्त्रितमिति" माघः धन्यास्तागुणरत्नरोहणभुवोधन्यास्तदन्यैव सेति" सा०द०। सदृशे अन्योक्तिः मुख्यत्वेऽस्य सर्वनामता। "नान्यत्वे सति सर्व्वस्वं यच्चान्यस्मै प्रतिश्रुतमिति" या०। "व्याप्तिः साध्यवदन्यस्मिन्निति" भाषा०। "इतरहन्नन्येषां या शत-क्रतोरिति ऋ० ८,३३,१४, अन्यस्मिन् यूपे, निदधाति रेत इति ऋ० ३,५५,१७। द्वन्द्वेऽन्यस्य न तत्कार्य्यम्, "साध्वन्यानां सखिद्विषे" इति सु०बो० जसि तु वा साध्यन्ये-साध्वन्याः। तस्येदमित्यर्थे छ दुक्। अन्यदीयः।

अन्यकारक प्र० अन्यत् करोति कृ-उण् स्वार्थे कन् कारकः। पुरीषकिट्टे हारा०। अन्यस्य कारके त्रि०।

अन्यचित्त न० अन्यदिव स्वव्यापरान्तरं चित्तं कर्म्म०। विषयालोचनासमर्थे चित्ते। ६त०। अन्यमनस्के त्रि०।

अन्यत् अव्य०। अन-बा० यति। अन्यार्थे। "देव-दत्तोगच्छति अन्यच्च यज्ञदत्त" इति गण० महो० स्वरादिपाठादव्ययत्वम्।

अन्यतम त्रि० अन्य+डतमइति, सुग्धबोधम्। बहूनां मध्ये निर्द्धारिते एकस्मिन्। न्यायमते अनेकभेदावच्छिन्नप्रतियो-गिताकभेदवति तच्च तद्भिन्नत्वे सति तद्भिन्नत्वे सति तद्भिन्न-भिन्नत्वम्। यथा घटपटमठान्यतम इत्यादौ घटादिभेद-त्रयभेदो घटपटगृहेष्वेव, तद्भिन्नेषु सर्वत्र तत्त्रयभेदस-त्त्वात्। अनेकत्वञ्च अपेक्षाबोधविषयत्वं तथा च यावन्तः पदार्थाः अन्यतमघटकप्रथमभेदप्रतियोगितया विवक्षिता-स्तावन्तएव भेदा ग्राह्यास्तथा च तावत्पदार्थभिन्नभेद-वत्त्वमेवान्यतमशब्दार्थः। "अन्यतरान्यतमशब्दौ अव्युत्पन्नौ प्रातिपदिके इति" कैयटः। तेनान्यतमस्य न सर्वनामका-र्य्यम् "किंयत्तदोनिर्द्धारणे इति" पा० किंयत्तद्भ्योऽन्यत्र डतरादिविधानाभावान्न डतमान्तत्वम् अतोऽव्युत्पन्नत्वम्। इति भा०प्र०उ०। अतएव सर्वनामसंज्ञासूत्रे डतरडत-मान्तयोरुक्तत्वेऽपि अन्यतरशब्दस्य पृथग्ग्रहणम्। "कर्म्मादिषट्कान्यतमत्वं कारकत्वमिति" सारमञ्जरी "अधःप्रकुपितोऽन्यतमो हि दोष" इति सुश्रुतम्।

अन्यतर त्रि० अन्य+डतर सु०बो०। द्वयोर्मध्ये निर्द्धारिते एकस्मिन्। न्यायमते भेदद्वयादिच्छिन्नप्रतियोगिताकभेदवति